

До разової спеціалізованої
вченої ради PhD 11177
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(46027, вул. М. Кривоноса, м. Тернопіль)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії та
релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Прийдуна Степана Васильовича

на дисертаційне дослідження **Барана Богдана Миколайовича** на тему:
**«СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД»,**
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Інкорпорація Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої після Першої світової війни відзначалась систематичною асиміляційною політикою польського уряду, яка перетворила діяльність Греко-Католицької церкви на ключовий чинник збереження української національної ідентичності, культури та самобутності в умовах відсутності власної держави та національно-культурної автономії. Розвинена церковна мережа, канонічний зв'язок зі Святим Престолом та особистий авторитет й дипломатичний талант митрополита Галицького Андрея Шептицького дозволили ГКЦ стати повноцінним суб'єктом політичних процесів не лише в межах Другої Речі Посполитої, але й поза її межами. Окрім виконання традиційних функцій для релігійної організації – душпастирської опіки чи захисті прав вірян у політичному житті, ГКЦ відіграла ключову роль у соціальному захисті та

економічній підтримці українців міжвоєнної Польщі. Соціально-економічна діяльність ГКЦ відзначалась систематичністю та послідовністю - саме цей напрямок діяльності став основою для успішного забезпечення духовно-культурного й національного розвитку українців в умовах відсутності власної держави.

Феномен ГКЦ зумовив популярність дослідження цієї проблематики в українській історичній науці, однак більшість дослідників акцентують увагу на аналізі традиційних напрямків діяльності греко-католицької церкви: релігійна місія, вплив на політичні процеси, національно-культурна та освітня діяльність. Натомість проблематика фінансово-господарського і соціально-економічного функціонування ГКЦ у міжвоєнний період у Східній Галичині залишається недостатньо осмисленою та дослідженою в національній історіографії.

Саме цій актуальній проблематиці присвячено дисертаційне дослідження Барана Богдана Миколайовича, який розкриває основні аспекти соціально-економічної діяльності ГКЦ в Східній Галичині в міжвоєнний період.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у використанні комплексного підходу до вивчення соціально-економічної діяльності греко-католицької церкви в Східній Галичині в міжвоєнний період, визначенні правового статусу та організаційно-управлінської структури та характеру взаємодії з владними інституціями, систематизації основних напрямків та механізмів соціальної активності та економічної діяльності, аналізі структури церковної власності та матеріального становища духовенства ГКЦ.

Здобувач чітко та аргументовано обґрунтовує актуальність проблематики дослідження, логічністю та змістовністю відзначається сформульована мета дисертаційного дослідження, окреслені ключові науково-дослідницькі завдання повністю відповідають структурі та змісту дисертації. Лаконічністю й обґрунтованістю характеризуються визначені об'єкт і предмет дисертаційного дослідження. Запропоноване автором обґрунтування хронологічних рамок та географічних меж дослідження свідчить про високий рівень теоретичної

підготовки здобувача та завершеності й логічності структури дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження виконувалося в межах наукового напрямку кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (державний реєстраційний номер 0111U009915).

Перший розділ кваліфікаційного дослідження присвячений аналізу історіографії, джерельного комплексу та методології проблеми дослідження. Дотримуючись хронологічного принципу класифікації історіографії, автор виділяє три етапи: міжвоєнний період і час Другої світової війни (1918–1945 рр.), повоєнний час (1946–1990 рр.), період національної незалежності (від 1991 р. – до сьогодні) (с. 28). Дисертант надає вичерпну оцінку характерних ознак виділених етапів, зокрема зазначає: «Загалом еволюція історіографічного підходу від ідеологічного – до аналітичного свідчила не лише про зміну академічної парадигми, але й зростання інтересу до вивчення Церкви як багатовимірного суспільного інституту, який поєднував духовну, культурну й економічну місії в умовах складної політичної дійсності міжвоєнної доби» (с. 29). Окремої уваги заслуговує значний масив проаналізованих наукових розвідок українських та іноземних дослідників, від Лонгіна Цегельського до Ліліани Гентош.

Об'єктивність результатів дослідження забезпечено доповненням історіографії широким джерельним комплексом, у якому здобувач виділяє п'ять груп: архівні матеріали ІЦІАЛ України, державних архівів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей, польських архівів – AAN, WAP-P. ABGK та APP; рукописні матеріали фондів ВР ЛННБУ ім. В. Стефаника; опубліковані офіційні документи та збірки матеріалів; промови, спогади, розповіді, фотоальбоми, листи, інтернет-джерела; україномовні та польськомовні періодичні видання. Автором проаналізовано й введено до наукового обігу значний масив документальних джерел.

Визначення теоретико-методологічних основ проблеми дослідження, окрім характеристики підходів, принципів та методів, доповнюється трактуванням ключових дискусійних понять, зокрема «національна Церква» (с.52-53).

У **другому розділі** автор здійснює комплексний аналіз становища греко-католицької церкви. Зокрема параграф 2.1. охоплює питання правових засад функціонування греко-католицької церкви в Другій Речі Посполитій. Автор акцентує увагу на глибокій відмінності чинних правових норм у сфері свободи віросповідання та її практичній реалізації: «Конституція 1921 р., відома як «Мала Конституція», а згодом і конституція 1935 р. формально проголошували принципи свободи совісті та віросповідання. Проте на практиці становище ГКЦ, особливо в Східній Галичині, де проживала значна частина українців, було складним» (с. 89). Простежуючи вплив польського законодавства та конкордату зі Святим Престолом 1925 р. на становище ГКЦ, автор приходить до висновку про амбівалентний характер нормативно-правових засад, які регулювали статус та діяльність греко-католицької церкви: «...з одного боку, вони формально гарантували свободу віросповідання та правовий статус Церкви, з іншого – відображали тенденції державного контролю та інструменталізації релігійного життя в інтересах національної ідеології» (с. 103).

Питання організаційної структури та управління розкрито в параграфі 2.2. Не менш актуальним є висвітлення ролі організацій суспільно-християнського скерування, що виникали з ініціативи ГКЦ або діяли у тісному зв'язку з нею у розв'язанні соціально-економічних проблем українського суспільства. У цьому контексті автор підкреслює вагомий вплив клерикальних політичних партій на суспільно-політичне життя Східної Галичини та провідну роль Андрея Шептицького у процесах консолідації суспільства.

Особливо актуальними є питання, розкриті автором у **третьому розділі**, адже саме соціальна сфера була одним із пріоритетних напрямків підтримки ГКЦ українців у Другій Речі Посполитій. Ключовим аспектом соціальної активності греко-католицької церкви в досліджуваний період був розвиток

освіти, автор у параграфі 3.1. аргументовано доводить, що «ГКЦ виконувала не лише духовну, а й потужну соціальну функцію. Вона стала однією з небагатьох інституцій, здатних реально реагувати на виклики часу та забезпечити базовий захист найбільш вразливих верств населення» (с. 138). Особливо важливим є розкриття дисертантом форм протидії польської влади різноманітним соціально-освітнім ініціативам ГКЦ, які трактувались, як загроза польській моделі виховання молоді. Важливою складовою соціальної активності ГКЦ у міжвоєнний період була благодійність і соціальна опіка. У параграфі 3.2. автор розкриває основні напрямки роботи ГКЦ у цьому напрямку, зокрема заснування мережі опікунсько-виховних закладів, які в умовах недостатнього державного фінансування забезпечувались особисто Андреем Шептицьким та Центральною адміністрацією столових маєтків греко-католицької митрополії у м. Львові. Не менш важливою складовою соціальної активності ГКЦ була соціальна місія духовенства, яку автор у параграфі 3.3. визначає, як посередницьку місію між місцевими громадами та владою та активну участь у процесах самоорганізації українців, основна мета якої – консолідація українського населення.

Аналіз економічної основи функціонування ГКЦ автор здійснює у **четвертому розділі** дисертації шляхом оцінки земельних маєтностей господарської діяльності, визначенні ролі участі церкви в кооперативному русі та економічній підтримці українського селянства. Особливо актуальним є окреслення ключових механізмів соціально-господарської адаптації греко-католицької церкви до соціальних та політичних викликів Другої Речі Посполитої, здійснених у параграфі 3.4.

Представлені **висновки** мають самостійний і достовірний характер, повністю відповідають поставленим у вступі меті і завданням дослідження та підтверджуються доказовою базою дисертації. Дисертант акцентує увагу на тому, що ГКЦ була не лише релігійною структурою, а й консолідуючим чинником українців, інституцією, яка відігравала ключову роль в освітній, соціальній та економічній сферах життя.

Список використаних джерел повністю відповідає виду роботи й проблематиці дослідження, логічно структурований та оформлений згідно з актуальними вимогами (441 позиція).

Відзначаючи позитивні сторони дисертаційного дослідження, доцільно окреслити деякі дискусійні моменти, а також висловити окремі зауваження та побажання.

1. В параграфі 1.1. більшість аналізованих праць належать до першого і третього етапу історіографії, натомість оцінка досліджень повоєнного періоду є досить обмеженою.

2. Автор повністю дистанціювався від згадок про особливості відносин ГКЦ і ОУН, які активно конкурували між собою за просвіту молоді, оскільки дотримувались різних поглядів на здобуття незалежності України.

3. Враховуючи специфіку проблематики дослідження, варто було б проілюструвати кількісно-статичні показники у форматі діаграм та графіків у додатках дисертації.

Висловлені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і суттєво не применшують наукової та практичної цінності кваліфікаційної роботи, яка характеризується самостійністю, системним і комплексним осмисленням проблеми дослідження та науковою достовірністю одержаних результатів.

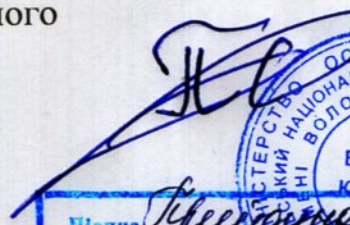
Загалом дисертаційне дослідження Барана Богдана Миколайовича «Соціально-економічна діяльність Греко-Католицької Церкви в Східній Галичині в міжвоєнний період» повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Баран Богдан Миколайович

заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань
03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Степан ПРИЙДУН

Підпис *Степан Прийдун*
засвідчую:
Начальник відділу кадрів *М. Копач*